

A Dörgedelmes Viking

Az ember egy tuskés bozót nyiladékában áll, keskeny gyalogúton: a porfelhőből kibontakozva hatalmas fekete lovas száguld felé. Kitérésre nincs mód. A föld dübörög a paták alatt, az összeütközés óhatatlanul bekövetkezik. Erős hanghatás. Majd a döngés az ember háta mögött halkulva távolodik. A por felszáll, és az eltűnt lovas helyén, az ég alján újra látszik az északi fény. Az ember hátra-néz: semmi. És ő maga sértetlen. A fekete lovas egyszerűen átiramlott, átaramlott rajta? A világot alkotó anyagnak léteznek ismeretlen, rejtett képességei, mint az álom, mint a történet szelleme. Nem a csoda, mert az egynémely kivételes dolog. Nincs csoda, mert csak az van.

*

A lovas, Platon Vikinszkij, 24 éves gárdahadnagy Pétervárra érkezik a cári palotába. Drabális, fekete Orlov-ménjét a kísérő lóval együtt átadja az istállómenteknek, a lovásziúknak is mond valamit, majd egy libériás udvari ember, átvéve tőle a vörös pecsétes borítékot, szállására kíséri. Fáradt, zsibbadt és éhes. Úgy, ahogy van, végignyúlik a díványon, amely rövid neki, lelóg a lába a karfáról. Azon nyomban mély álomba sülyed. Futárként érkezett, parancsra.

Eloroszosodott balti bárók fiaként került Pétervárra. Kadétéveit beszámítva majdnem tízévnyi szolgálatot teljesített már a seregben. Ide a győzedelmes varsói hadjáratból érkezett, sok port és éhkoppot nyelvén, a hosszú, viszontagságos úton. Közben elveszítette kiskadét csatlósát, Jemeljánt, aki az erdő egy sűrűbb részén hátra maradt szükségét végezni, s közben meglepték a farkasok. Elhurcolták, csak egy fél csizma maradt utána. Ezen a zord, északi tájon a medve is honos, de a legfőbb ügyész a farkas.

Vikinszkij két lóval folytatta az útját a gödrös, mocsaras, gázlós vidéken át. Emberi lényel ritkán találkozott, egy-egy üldözött, óhitű remete, szökött jobbágy, haramiagyanús bujdosó. Érintett néhány falunak látszó települést; földbe süppedt, füstfekete gerendakunyhók lyukasan lengedező vesszőkerítésekkel.

Megállt helyenként, itatás, abrakolás s némi eleség beszerzésére. Elcsigázott, torzonborz páriákat látott, hasonló jószágokkal. Patak partján kisebb őzsutát lőtt, melynek egyik combja bent lapult a nyeregkápában, bár már szagosodott. Vikinszkij ezt nem érezte, mert az orrában, fejében még mindig a varsói szag élt, ami több száz versztányira eltávolodva attól a borzadalmas helyszíntől, már lehetetlen. Varsó elfoglalásakor a város Prága nevű peremrészén a teljes lakosság, mintegy húszezernyi ember holtteste maradt terítéken, a Visztula partján: csehek, lengyelek, katona alig, nők, porontyok, rongyos zsidók szanaszét és halomban, nyüzsgő patkányokkal körítve. A három napos szabadrablás után a hullaviasz már folyóssá válván dögletes szagot árasztott. Engelhardt ütegparancsnok tanúsága szerint „az ilyen látványtól megdermed az Ember Szíve, az ilyen Szégyentől undorodva fordul el a tekintete”.

Szuvorov tábornagy lakonikus jelentése a cárnőnek: Hurrá! Varsó a mienk! A cárnő: Hurrá, Generalisszimusz! Ez egyben előléptetés is, amelynél nagyobb nincs. Megtoldva 7000 jobbágylélekkel. (Egy jobbágylélek = tíz-száz rubel.)

*

Vikinszkij gárdahadnagy, orrában a most már csak képzelt szaggal és Szuvorov pecsétes levelével érkezik a cárnő udvarába. Az újdonsült generalisszimusz levele a hadjárat költségeinek hozzávetőleges kalkulációját tartalmazza, és a lap alján pársoros megjegyzést. Amely szerint a levél átadóját, Platon Vikinszkij hadnagyot annak sebesülése után hátravonta, látván, hogy az ifjú tiszt „duellumban excellent, ám tömegharcban Dreck”, azonban szoborszerű küllemét megóvando, a pétervári díszszázad első sorába vezényli, hogy mutassa: ilyen az orosz hős, ilyenek vagyunk.

*

Vikinszkij ordító éhségre ébred. Derékig megmosdik, rendezzi az öltözékét és elindul felderíteni a konyhát. Megtalálja, belép a tágas helyiségbe, melynek háttérben már óriás tálakat díszítenek francúz szakácsok, estére. Pravoszláv módon meghajol a konyhás lányok felé, mintha mondaná: Nu, gyévki, tudtok-e adni valami meleget az éhes vándornak? Babos kása nyuszival meg ecetes cékla a máj cselédkoszt. Hadd lám! Leültetik, egy kis kuktalány elszalad az egyetlen, parádésra festett fakanálért, míg egy másik leány jókora cinezett mélytányérba kiporciózza a babszemekkel és vadnyúlhússal kevert étket. Vikinszkij csak sebtében, a zubbonya elejére veti a keresztet, s nekilát. Az ormótlan kötényes, facipős dézsatündérek fél koszorú alakzatban állva némán csodálják nem várt vendégüket, ahogy tempósan nyeli a kását, ami láthatóan ízlik neki. Hogy nem csámcsog, nem böfög, nem eszi le magát, mint más férfinep. Ez egy úr, de nem innen a palotából, mert semmi rizspor. Svédes ábrázatán, halántéktájt nem régi forradás látszik, melyet sötét mézszínű hajfürtök takarnak félig. Nem egy női térd megremeg. Két bőséges adag elfogyasztása után

a hadnagy megtörli rövidre nyírt, rőtes szakállát, s mintha mondaná: Ég áldjon benneteket, kedves lányok, csoda jól főztök.

*

A széles folyosón, a szobája előtt lila, hullámkalapos, előkelő hölgy állja útját. Legyezőjét áttéve a bal kezébe, jobbát kézcsókra nyújtja. Vikinszkij lehajol, tétován érinti szájával a finom szappanillatú kezét. Ő Daskova grófnő, ócári felségének első udvarhölgye és legbelső bizalmasa, ő fogja gardírozni s kissé okítani az udvari etikett legfontosabb tudnivalóira, szilvuplé, valamint beavatni a komilfó apró titkaiba. A hadnagy úr nem teljesen ismeretlen előtte, származása, Baltikumban töltött gyermekkora, életpályája eddig tiszta sor. Még a választottjáról is tud, litvániai nemes kisasszony, Agnieszka a neve... Pardon, szól közbe kissé illetlenül a hadnagy, a haja színe mi? Szőke, afféle szélfútta, lángszőke. És honnan méltóztatik ezt tudni, Agnieszka sosem járt Péterváron. Ó, hát egyszerű. Az ön gárdaezredében minden feljebbvalóját ismerem, aztán a női hírharangok. Nem bimbam, hanem csingling. A lovag úr a szerencse fia, egy olyan egyedülálló eseménybe csöppent bele, ami még sosem volt. Ma kezdődik a tudósok, művészek és filozófok szimpóziuma, melyet ócári felsége, II. Katalin hívott össze avégből, hogy szemlét tartson a művelt világ kiemelkedő elméinek, alkotó gondolkodóinak munkássága fölött, úgy mondta, a kor szellemi körképét kívánja látni itt, a személyes megismerkedéssel egybeszöve. A kérdés, van-e önnek speciális érdeklődése valamely diszciplína vagy szépművészet irányában, és ha van, mi volna az? Hát én... én csak egy katona vagyok, egy nagyobbra nőtt ólomkatona. Amit én tudok az ég alatti világból, az olyan, hogy jobb, ha nem... Megöregszem, elütöm a harmincat, elhagyom a gárdát, s otthon fogok gazdálkodni a fivéreimmal, és talán ismerkedni az ég feletti világgal. Hogy mely tudományokat kell ahhoz kitanulni, fogalmam nincs. A kérdés továbbra is az, hogy melyik csoportozatba osszam be, fizikusok, historikusok vagy filozok közé, de vannak vegyész-kémikusok, ketten épp a robbantóanyagok szakmesterei. Nos? Igaz, tűzér is volnék, de az nem nagy tűzerő. Csillagászok? Az jó, tegyen be közéjük, ha már... Látom, ön nem egy tudós elme. A legjobb, ha majd okosan hallgat. Délután a Péter-teremben, ott legyen, mon ami, ez parancs. É-értettem. Apro-pó, a humorhoz való érzéke van-e? Még nem mondták. Azt hiszem, engem inkább komoly embernek tartanak. Ez elég baj. Mikor nevetett utoljára? Nem tudom. Az biztos, hogy még Varsó előtt. Mert itt, az udvari körökben szeretjük a vidámságot, különösen őfelsége mily önfeledten tud kacagni. Ha van min. Agyó.

Vikinszkij gárdahadnagy most megsejti, hogy itt valami készül a személyét illetően. Előveszi váltóruháját, a kimenőt, mely a nyeregzsákban eléggé összegyűrődött. És felveszi.

*

Katalin néhány lépcsőfokon ereszkedik le a pódiumra, helyet foglal a sötétkék bársonnyal bevont, magas támlájú széken. Öltözéke ezüsttel áttört ekrű és se-lyem, azonos fejdísszel.

Itt vagyok, mondja.

Mosoly és kis szünet.

Közvetlen hangú, üdvözlő szavai után kéri, hogy most ne a császárnőt, még kevésbé a flottaadmirálist lássák benne, mert ő most csakis a szellemi elithez tartozó, egyenrangú félként kíván jelen lenni. Mellőzi a fejedelmi többséget, francia szavai kissé németesek.

Itt mindenki érti, mindenki tud a többiekről, noha csak hírből, könyvekből, személyesen most először látják egymást. Az alaphang Voltaire levele, melyet egy udvari színművész olvas fel. Voltaire szívből köszönti Észak Szemiramiszát, akinek eszméit csak az antik filozófusok műveivel méltó összemérni, aki a leg-utóbbi, Nakaz című esszéjével törvénybe tette Montesquieu halhatatlan gondolatait. Kollegiális szeretettel köszönti a nagyérdemű tudós társaságot, és jó mu-latást kíván. Igen nagy fájdalomra nem lehet közöttük ezen a világraszóló találkozón, ő már öreg és fázós, megköszöni Katalinnak a sok nemes prémet, amit volt kegyes néki elküldeni. (Sok idő telik el, mire a teremben látható Vol-taire mellszobor – Párizs lángolásakor – felkerül a padlásra.)

*

Itt majd mindegyik tudományos potentát többé-kevésbé polihisztor is. Leonhard Euler svájci matematikus, a „megtestesült analízis”, az integrálszámítás, az ezeréves sejtések megfejtője és bizonyítója jelenleg folyók szabályozását végzi. Ő már évek óta Péterváron él, családostul. Itt van Immanuel Kant – csak szel-lemében, mert bár ez idő szerint az Orosz Birodalom alattvalója, soha nem mozdul ki a szomszédos Königsbergből. De itt van testi valójában Denis Dide-rot, a Nagy Francia Enciklopédia atyja és megszerkesztője, aki levélben régóta polemizál a cárnővel; Aepinus, moszkvai professzor, a magnetizmus és az elekt-romosság úttörője, ugyanonnan Johan Svarc, történész és persze Gyerzsavin ódaköltő. Sajnálatosan hiányzik innen a legnagyobb orosz tudós, fizikokémikus, geológus, zoológus, író, nyelvtudós, aki oroszra tanította a tudományt és az oro-szokat, s – egyetemes szellem lévén – ragyogó ívet képezett a hélium és az em-beri tudat között: Mihail Lomonoszov. Pár éve halt meg, kegyvesztettként. Köz-életi befolyása, ami volt, jelenleg nulla, abszolút nulla. Amikor az anyag belső mozgása megszűnik, a hőfoka -273 fok. Ő állapította meg.

*

Expozéjában a cárnő, mint mondja, nem tagadja meg filozófi mivoltát, ha most politikáról fog beszélni. Mert szerinte és Arisztotelész szerint is a politika a böl-cselet része, a közösségi lét legmagasabb stratégiája. Vegyük ezt a kontinenst, amelyen mindannyian élünk, a térképen ennek csak a kisebb baloldali csücske Európa a maga szenvedelmes történelmével. Oroszország ennek az Európának

is a legnagyobb része, de napkelet felé teljesen nyitott, olyannyira, hogy már a földrész túlsó végéig, a Csendes-óceánig ér, sőt azon túl is, Kaliforniában épülnek pravoszláv templomok orosz telepések szorgos kezei által. Kicsiny háztartását ma már így kell nézni. Nagy álma, a Moszkva központú, mérsékelt autokrata Harmadik Róma körvonalazódni látszik, és mint ilyen, igényt tart az európai intelligencia jóindulatú támogatására. Bátorítja a külföldi hallgató-ságot, jöjjenek ide dolgozni, tanítani. Saját munkájáról is szól: ne kelljen látniuk azt a négy hosszú asztalt, tele paksamétákkal, levelek halmazával, melyekből titkárok négyórás váltásban olvasnak fel neki, engedélyezésre, intézkedésre, parancsra várva, sűrűbb időkben reggel hattól este hatig... Miközben e napokban is két különböző, egyidejű támadást kell visszaverni délen, pestislázadást felszámolni az Ural alján, hadjáratot indítani északnyugaton, hogy kivezessük a gózt a határon túlra. Őszintén beszél a kis háztartás pénzügyeiről is, hogy mennyi sok, sok, sok rubelre van szükség. A nemesség lényegében adószedő, s velük parázs viták folynak rendszeresen. A kancellária legújabb ötlete a szakáll-adó, amit értelemszerűen a szakáll viselőjének kell fizetnie. Ő, mint az egyház feje, jól tudja, hogy a szakáll vallási előírás. Ez így nonszensz. Akkor ki lehetne terjeszteni a nőkre is. Lehet nevetni.

Derűtség oldja a kezdeti elfogódottságot, a találkozó szabad beszélgetésekkel folytatódik.

*

Oldalt, a virágtartók helyén kialakított páholyban ül Seskovszkij, a Titkos Iroda feje, a nyomozás nagymestere. Innen mindenkit lát, őt senki. Tülszerű függöny mögül figyel szürke öltözékben, háta mögött szürke paraván. Hivatalból van jelen, bár mint nagy tudású kriminalista, a saját jogán is itt lehetne. Klasszika-filológiát tanult Heidelbergben, könyvespolcán és a fejében a hivatás elméleti irodalma: kezdve Csin, kínai császár alapvető és máig érvényes, a rendőrség és a kémkedés működéséről szóló iratától Machiavelli, Beccaria és több más szerző művéig. Mindközönségesen Korbácsos hóhérnak hívják a háta mögött, pedig nem az. Különben is, ez idő szerint tilos a kínvallatás a halálbüntetéssel együtt. Ő betartja a törvényt, míg a gyilkosok továbbra sem. Hát ketreche a gyilkossal az áldozatával együtt, aztán jó étvágyat. (Ebből nem lett gyakorlat.) Főbb ügyekben maga vezeti a kihallgatásokat, való igaz, hogy nem használ mást, mint korbácsot, mert az hatásosan serkenti a delikvens memóriáját.

Halálbüntetés momentán nincs, azonban létezik néhány kivétel (26), első helyt a felségsértés, felségárulás cikkelye. Ha például ő, Seskovszkij – feltéve, de meg nem engedve! – hirtelen megbolondulna, és többek füle hallatára nyilvánítaná abbeli meggyőződését, hogy Katalin lényegében szélhámosnő, akkor két szempillantáson belül az Erődbe vinnék. Pedig mi a tényállás? A kis német hercegnőt dinasztikus okból, alig tizenöt évesen férjhez adják az ütődött orosz nagyherceghez, aki szintén német. Utálják egymást, el nem hált házasságuk csupán formális, külön is élnek. És amikor férjürából cár lesz, pár hónap

múltán Katalin a gárdával elteteti az útból. Lóháton, gárdaalezredesi egyenruhába bújva kikiáltatja magát cárnőnek, az egyház fejének és minden oroszok édesanyjának. 33 éves. A cárt, a lemondását tartalmazó cetli aláírását követően, az egyik baráti Orlov fivér – Vasziliz – megfojtja. Mindezt a hölgy finanszírozza, minthogy pénze még nincs, egy angol magánbank százezer rubeles hiteléből. Tehát: név és vallásváltás, nemzet, nyelv- és világnézetváltás, republikánusból impériumistává – egy kaméleonnak is sok lenne. Egy azonban bizonyos: nőben ilyen nagyeszűt a világ még nem pipált.

Az a Seskovszkij, aki egyszer hangot adott ennek a meggyőződésének, az Erődben várhatná az ítéletét. Nincs kizárva, hogy kegyelmet kapna, és megúszná egy száműzetéssel a természeti szépségekben gazdag Kamcsatkán. (Többéves hűséges szolgálat meg hogy bolond szegény.) Azonban: hogy a felségsértéssel kapcsolatban megszegte a feljelentési kötelességet, azért nincs, nem lehet más, csak fejesztés. Igen. A törvények szelleme.

Seskovszkij figyelmét semmi nem kerüli el. Észreveszi, hogy Katalin, miközben cseveg a hallgatóságával, ráemeli a lornyonját arra a gárdahadnagyra, akinek arca kiemelkedik a széksorokban ülők között. Alig észrevehető bólintás Daskova grófnő felé. A hadnagy továbbra se gyanít semmit, miközben sorsa már a női karmok között.

A Titkos Iroda feje tudja, hogy a Katalin budoárja alatti lakosztály – amely a mindenkori élettársat illeti – egy hónapja üres. Élettársat kell érteni, mert a cárnő nem egyszerűen szeretőt tart, mert vallja, hogy férfi nélkül a ház nem otthon. Ő több okból férjhez már nem mehet, így még élete virágában megválaszthatja, hogy kivel él együtt. Az pedig legyen fiatal, erőteljes, művelt és szellemes. Minthogy ilyen nincs minden bokorban, a kiválasztásban segíti két udvarhölgy és az örök barát, Patyomkin gróf, pardon, már herceg. Amikor a viszony kezd fakulni, megválnak egymástól békében. Az illető már mint rangos és vagyonos ember, tovább is őt szolgálja, a hadseregben vagy a kormányzás valamely posztján. Seskovszkij pontosan tudja ennek a háztartásnak a költségeit.

Szemléli ezt a különös sereget, melyet Katalin hívott össze, nem tudni, mi okból, mi célból, talán csak női szeszélyből. Volt egyszer egy Heliogabalus nevű római császár, egy hülye kis Néró-epigon, tizenöt éves, egyszer pontosan tízezer egeret akart látni a Forumon, ahogy széteresztik őket. Még jó, hogy ezek itt nincsenek annyian. És hogy néz ki ez a heterogén társaság, a nagyhírű nevek birtokosai, a gondolat jelenkori hősei? Rendes, de mégis valahogy szedett-vedett ruhákban, mintha más korból szalajtották volna őket. Öregecskék is. Lehet, hogy csak azért jöttek, mert tudták, innen senki nem megy el üres kézzel? Az holtbiztos, otthon egynek sincs száz pár cipője, kastélya, ménese, pálmaháza, állatkertje, cigányzenekara. Orosz földön bezzeg nem egy van ilyen, és nem kettő. Sokféle tulajdonuk mellé már saját nevük is adódott: az Üresek.

No de! Két nagykövet is beszemtelenkedett ide a szimpóziumba, a svéd meg az angol, pizok kéme, mindjárt beüzenek nekik, hogy ég a házuk.

*

A tudóstársaság tagjainak nem kell előadásokat tartaniuk, kisebb csoportokra oszlanak, nem igazán tudnak vegyülni, fizikus a fizikushoz húz, csillagász a csillagászhoz s így tovább. Gesztikuláció a vérmérséklet szerint. Közös téma a lóverseny és a sakk.

Vikinszkij ülve marad, neki nincs hova beállni, ő csak egy nagyobbra nőtt ólomkatona. Beszédfoszlányokat hall innen, onnan. Katalin Diderot-val folytatja levélben régóta tartó polémiáját: oktatás, közoktatás, népoktatás, hajtogatja az enciklopédista. Katalin válasza: Ön nagyszerű elmefenomén, mennyi mindent tanultam az írásaiból, nem tudnám elsorolni. Csakhogy ön papírra ír egy fűtött szobában, míg a szegény cárnő az emberek bőrére, és az nem kicsi különbség. Jobbágyügyben én másként látom a kérdést. Saját kútfőmből merítve előálltam egy megoldással: minden birtokcserekor, adásvételkor a földbirtokhoz tartozó jobbágylelkek felszabadulnak, tehát nem mennének át az új tulajdonoshoz, ahogy ön mondja, rabszolgaként. Számításom szerint körülbelül száz év alatt ez a nyomasztó kérdés békésen megoldódna. A nemesség akkorát üvöltött, hogy a trón is beleremegett. Hogy nem! És nem! Márpedig ez az állam a nemességre van építve, amely hozza az adóbevételt, tudjuk honnan. A felét megtartja, abból dőzsöl. A trón pedig nem remeghet meg, hisz Montesquieu-től tudjuk, a nagy birodalmat kizárólag abszolút uralommal lehet egyben tartani, ha a parancsok és hírvivések oda, vissza kellően gyorsak. Monsieur M.-nek üzenem, hogy itt csak a két főváros közötti arasznyi út kettő hét. Jó lovakkal.

Én is tudom, Madame, tapasztaltam. Ez bizony a nagyság átka. Továbbra sem értem, mi a dicsőség abban, hogy két gondolat között öt vagy tízezer mérföld a távolság. A nagy terület véd az ellenségtől, ám nehéz megtartani. Ez egy adottság, részben örökség. Még az oktatásról annyit, hogy igenis próbálkozom vele, vannak már számos iskolák. És oktatócélból oltattam be magam himlő ellen, szinte nyilvánosan, amikor ezt még szent borzalommal nézték, s én jobban reszkettem, mint bárki más halandó. A kérdéskörnek ez csak az egyik fele, a másik a tulajdon. Hogyan virágozzék fel a mező, ha a jobbágnak semmije sincs? Ezt ő maga is tudja, először felháborodik és felháborodásában – elfogadja! Mert az a föld a munkája után őt is eteti, lehetetlen, hogy nem az övé is. Innen az orosz fatalizmus. Aztán... jó az Isten, jót ad, fölöttünk a cár, akinek tenger pénze van, még ha csak papír is az. Nyomtathatnám falevélre is, mondhatnám rá, hogy száz rubel, és azt is elfogadják. Mert a pénz lényege nem az arany, hanem a bizalom, és az én vagyok. Érti ezt ön? Érteni vélem. Ezért irigylik az európai uralkodók, akiknek sosincs elég pénzük, ezért mind a zsidó bankároktól függenek. Irigyelnek, persze a rizikót nem irigylik. Fenevadakkal megy ez a kártyajáték, és ha kell... Nemrég ütöttük le az őrzőgő rablóvezér Pugačov fejét.

- Ez most fejedelmi többes?

- Ez most az.

*

Leonhard Euler kissé már házigazdának érezvén magát, egyik csoporttól a másikhoz jár, mígnem megáll Diderot előtt, s egy kéttenyényi palatáblát a szeme elé tartva felszólítja: Monsieur! A táblán krétával a képlet: $(a+b^n)n=x$. Tehát Isten létezik. Erre mit felel, monsieur?

A megrögzött ateista csak néz, hallgat, nem derül ki, hogy felfogta, vagy sem, hogy ez bosszantás vagy tréfa, netán rejtélyes hitvallás, de nagyon sápadt, majd hirtelen elpirul. Nem sokkal később engedélyt kér a cárnőtől, hogy távozhasson. Másnap vagy harmadnap visszaindul Franciaországba. Pár sort hagy az asztalán. Köszön mindent, különösen megköszöni, hogy rigai nyomdáját a cárnő felajánlotta az Enciklopédia még hátralevő köteteinek kinyomtatására. Azok a könyvek fényes távlatot nyitnak az ember felszabadításának, a tudományos felvilágosodás erejével. Bár a matézis nem a fő erőssége, s bár meghajol Euler géniusza előtt, a következtetését nem tudja elfogadni. Egy hívő lélek és egy anyagelvű áll szemben. Ő maga nem tud többet, mint az enciklopédiája, és ez restellnivalóan kevés. Népcsoportok évezredek óta vagdalják darabokra egymást és az állataikat, mégis csak mostanában tudtuk meg egy anglus doktortól, van olyan, hogy vérkeringés. Hogy egyáltalán van, és az milyen. A tudatlanság észveszejtő, ilyenkor hatalmasan átéljük korunk negatívumát. Euler egyetlenével szemben áll a teremtdött világban kialakult élet képlete: a piramis mint szimbóluma a mindenkori hatalomnak, csúcsán az erősebb kutya ábrája. Az Ember számára ez megalázó, ez szégyen. Ha azonban a szégyen a helytelen cselekedeteink miatt keletkező, arcpirító érzés nem valami tanult sajátság, amely bármikor levethető, hanem elsődleges ösztönös érzet, akkor nagy érték, jószerivel az egyetlen konkrét alapja minden moralitásnak.

A szégyentelen ember amorális. Itt szükséges megemlíteni egy nevet, egy kortárs író nevét, aki mostanában kezd botrányosan elhíresülni: Donatien François de Sade. A neve már fogalom: sadizmus. Szerinte az ember végletesen szabad, tetteit kizárólag egyéni ösztönkiélési hajlamai szabják meg, bármily alantasok, mi több, aljasak is azok. A nagy zoológus Buffon maximája szerint az állatokhoz menni – hazamenni. Írónk odament és hazatalált az ember-szabású bonobóknál. És ott ragadt. Félő, hogy ez a gátlástalan literátor, az élvezetvallás apostola válik egy majdani kor hangadójává.

Az enciklopédista így zárja sorait: nem kívánom befolyásolni az érett irodalmi ízlését, s remélve, hogy nem sérti közismert szemérmességét, de kíváncsi volnék a legautentikusabb női gondolkodó véleményére de Sade márki *Filozófia a budoárban* című könyvéről, melyet hazatérve elküldenék az ön követségi postájával.

D. Diderot
(késes, köszörűs)

*

A vacsora ünnepélyes. Vikinszkij nem képes felismerni a tálakon szereplő fogások minéműségét, de értékeli a szakácművészek abbeli igyekezetét, hogy

semmi se látsszék annak, ami. Különben sem bír még enni, bár jó pár óra eltelt a konyhai jóllakás óta, a hasa még feszül, nyilván túlette magát. Meglazítja a deréksziját. Az illendőség kedvéért kiválaszt két galambcombót, elpiszmoz velük. Az óriás húsos tálak felől melegen áradó illatfelhőbe rejtve, mélyen rejtve megérzi azt a szagot, amely az irtás elhagyása óta kíséri. Inkább iszik a magyarországi Tokajer borból, amit egy jókora üveghordóból kell csapolni, saját kézzel. Ez kissé jobb kedvre hangolja. Iszik még. Ez a bor nem véletlenül a borok királya, melynek „már híretől is messzire fut a halál”.

*

Átmennek a színházterembe, amely nem nagy, de épp elérnek benne. Katalin eredetileg egyik saját szatírját tervezte bemutatni, a Majom Marcit, melyben Szerző a szabadkőművesek rítusait figurázza ki, de jobb ötlete támadván, megváltoztatta a programot. Egy korábbi udvari kancellárjának, Nariskin grófnak volt, van egy egészen különleges képessége, az, hogy percekig, akár fertályóraig tud rögtönözni, előadni bármiről. A cárnő tanácsolta neki, lehetne akár hivatásos előadó. Nariskin akkor megsértődött, ő nem csepűragó, ő csak méltó baráti társaságban, ősi orosz család... Most azonban látja, hogy a cárnő személyes sikeréről, presztízseről van szó, kötelnek áll.

És fellép.

Mint a tudóstársaság egy résztvevője az Akadémián. Kezdi az arannyal, az arany fajlagos súlyának meghatározásával, annak műveletével, összehasonlítva a kutyaszőrrel, amely kísérletet ő, Szőr Ájszek Nyúton kollégájával hajtott végre, Szőr Ájszek cambridge-i laboratóriumában. (Szűrös tekintettel, tiszteletet parancsolva néz a hallgatóságára, meg-megsimítva a szakállát.) Szőr Ájszeknek még nehézségei vannak a nyelvvel, nehéz is utánozni: kutya van bunda, kutya nem fáz, kutya kiképezve tél. Kérdés, fülszőr vagy farokszőr, nem egyforma súlyban, de sebesség egyforma, vagyis egyenérték, vagyis együgyű... Fizika minden, minden fizika, érti, miszter? Nariskin ekkor két ujjal befogja az orrát az angol hangzás kedvéért, így énekli az Albion rózsája pár taktusát, hosszan kitarva. Utána kettőt vakkant. (Derűlség, főleg a fizikusok körében.)

A váltásban következnek a jogtudorok. Valami Farkas nevű vérbíró megvádolja Bárány növényevőt, összeesküvés, kémkedés, hazaárulás és orrtúrás halmozati bűncselekményével. Innen aztán csak idézni kell a törvénycikkelyt, melynek a körmönfont, precíziós megfogalmazása önmagában is kész karikatúra. Csak az érthetlenségig gyorsan kell elhadarni. Ettől már harsog a terem. A csillagászok se maradnak ki. Nariskin a Nagymedvét befogja a Göncöl-szekérbe, amelyben maga II. Katalin cárnő trónol és harisnyát köt, úgy, hogy – mutatja – kötőtű helyett a lornyonja nyelvvel motollázik függén, mint a mokus, ekkor a kollektív hahota elszabadul. A két kövér csillagász, akik világnézetileg gyűlölik egymást – az egyik asztrológus, a másik asztronómus –, összeborulva, hájat rázkódtatva csavarintják egymás fülét. Végül mindenki tapsol, hálásan puffolnak Nariskin vállát. Ő az egésznet médiumként adta elő, mintha ez vele is

csak úgy történne, maga is csodálkozik, nem is érti... A cárnő is kacag, kissé félrefordulva, hogy ne látsszék hiányos fogsora. Dramaturgiája bevált. Persze ehhez ez a Nariskin és ez a közönség kellett.

Vikinszkij, minthogy nem számítható ehhez a közönséghez, de az ég feletti dolgok két csillagakadémikusának groteszk látványán ő is kénytelen elmosolyodni.

*

A bálterem.

W. A. Mozart zongoravirtuózként kapott meghívást, amit el is fogadott örömmel, de utazását a bécsi orosz követség egy csinovnyikjának vétkes hanyagsága meghiúsította. A kiváló akusztikájú termet megtölti Rameau hangulatos szalonzeneje, majd a tánczene, francia négyes, menüett, polka, sőt lendler. A cárnő bár szeret, most nem táncol. Fejfájós. Daskova grófnő táncba hívja a hadnagyot, csak hogy megsúgja neki, a mulatság után várja őt öfelsége előcsarnokában. Ne ijedjen meg, csak valami kitüntetés hírlík. Vikinszkij kadétkorában járt tánc- és illemtanra, de az elég rég volt. Kissé mereven, iskolásan sasszézik a tükörfényes parketten. Amikor aztán megbotlik saját lábbelijének kibomlott fűzőjében, óvatosan lavíroz a fal felé a zeneszám végéig. Fejbiccentéssel leköszön, s háttal egy csavart márványoszlopnak támaszkodva féltérdre ereszkedik, hogy a vékony bőrszíjat megkösse.

Tánc most nincs, az elcsendesült teremben csak egy négy-öt éves forma kislány röpköd ide-oda, mint a pille. Pille, szabályszerű balerinakosztümben. Az egyik udvarhölgy kislánya ő, egyszer csak rászáll Vikinszkijre, ott nyulákol a nadrága szára felé, mert azon lát valamit. Egy tűzpiros lepkét vett észre a férfi nadrágjának külső oldalán, azt akarja elcsípni. Nem tudja még, hogy az nem eleven pillangó, hanem egy hímezett dísz, mellékesen az Adlerovics vilnai szabóság védjegye, melyet csak ilyen méregdrága vikunyapoztó nadrágokra applikálnak újabban. Amikor a kis balerina mezítlen karjával nyulákol a lepkéért, villanásnyira egy szerkezetben látható két különböző testrészt; az indázó kis kar lefegyverző gyengesége, kontrasztban a férfi combizmának brutális erejű kötegeivel, melyek átütnek a szöveten.

Elhangzik a dörrenés.

Nincs kétség, ez egy erőteljes farhang.

Itt. Most. Ebben az akusztikában.

Maga az esemény ebben a természettudományos környezetben nem okozna akkora konsternációt, szörnyülködést: gerincesek, emlősök szervezeti működésének egy mellékjelensége, mondaná a zoológus; a termodinamika II. törvénye, mormogná a fizika moszkvai professzora – elsőéves anyag a fakultáson...

Ám Daskova grófnő a mindent felülíró etikett nevében hangosan kimondja az ítéletet: A lovag úr nincs többé.

A kis pille balerina messzire röppent, vissza a mamához. Vikinszkij lassan kezd felegyenesedni, mélyen eltűnődő, befelé figyelő arccal egy pontra néz.

Ahol lefut saját utóélete, ahogyan földi léte átlényegül egyetlen kaszárnyai legendává, mely az ő fekete lovas kísérteteként száll sivár garnizonokból helyőrségi kantinekon át, hómezők lövészárkaiba, s nyomában bizton felnyerít a kárörvendő röhej; a Dörgedelmes Viking!

*

Ó, ég feletti világ, mindenség szelleme nyilvánítsd rejtett képességeidet, sugározz fényeddel, világítsd meg az emberi elmét...

...Ez az imaszerűség valahonnan kívülről szűrődik be. Csak nem egy szent ikon szólt le a mennyezetről? Akárki, hogy meri megzavarni a történet rendes menetét! Talán bocsánat.

*

Leszerelés, mondaná Platon Vikinszkij 24 éves gárdahadnagy. Semmit se mond. Szolgálati pisztolyának csöve a halántékán, ujjnyira a forradás alatt, mintha tisztelegne. Ez a dörrenés itt, a kiváló akusztikájú bálteremben hangzik el, de a fegyver rugója, amely időzíti az ütőszeg pillanatát, az nem itt feszült meg. Hanem korábban és távol innen, a szégyen valóságos helyszínén:

Varsóban.

Prágában.

Budapesten.¹

1 „Mi bezzeg nem úgy, mint az a cári tiszt a bálban...” (N. Sz. Hruscsov)